

A katekumenek keresztelési előkészülete Jeruzsálemi Cirillnél

Hanula Gergely

A keresztyén egyház társadalmi helyzetének megváltozása a IV. század során nem hagyta érintetlenül az Egyházba történő betagozódás, a beavatás rítusát sem. Azt ugyan egyre többen vitatják, hogy Constantinus után ugrásszerűen megnőtt volna a megkereszteltek száma,¹ de az bizonyos, hogy az elkötelezettség, a megtérés és a keresztyén életvitel korábbi követelménye ekkor már nem egyértelmű. Talán nem túlzó az a feltevés,² hogy ennek ellentételezéseként lett ebben a korban a háromhetes böjt, a keresztségre való felkészítés időszaka nyolchetessé, és ekkor alakult ki a beavatásnak az a részletesen kidolgozott rítusa is, amelyről számos adatunk van egykorú forrásokból,³ a legrészletesebben Jeruzsálemből, részben Cirill katekiziseiből, részben pedig Egeria útinaplójából.⁴

¹ Maxwell E. JOHNSON: *The Rites of Christian Initiation. Their Evolution and Interpretation*. The Liturgical Press, Collegeville, MN 1999. 116, hivatkozással Juliette DAY munkájára (*Baptism in Early Byzantine Palestine 325–451*. Grove Books, Cambridge 1999).

² Alexis James DOVAL: *Cyril of Jerusalem, Mystagogue. The Authorship of the Mystagogic Catecheses*. Catholic University of America Press, Washington, DC 2001. (North American Patristic Society, Patristic Monograph Series 17) 32–33.

³ A vizsgált szerzőn túl forrásként használtam Ambrosius: *De sacramentis* című sermóit és *De mysteriis* traktátusát; Chrysostomus esetében a Kaczynski-féle kiadás összeállítását vettem alapul — Reiner KACZYNSKI (szerk.): *Johannes Chrysostomus Taufkatechesen*. I–II. Herder, Freiburg etc. 1992. (Fontes Christiani 6/1–2) —, mely három sorozatban összesen 12 homíliát tartalmaz (a homíliák jelölésében is ezt a kiadást követem); Mopsuestiai Theodorus esetében pedig a Burns-féle kiadásban szereplő 16 homíliát — Peter BURNS (szerk.): *Theodor von Mopsuestia Katechetische Homilien*. I–II. Herder, Freiburg etc. I. 1994; II. 1995. (Fontes Christiani 17/1–2) —; valamint az *Itinerarium Egeriae* szövegét.

⁴ Ld. Cirill *Procatechesis*, a 18 böjti *Catecheses* és az 5 *Mystagogicae catecheses*. Az alapul vett szövegkiadások: *Procatechesis* és *Catecheses ad illuminandos* 1–18. W. C. REISCHL — J. RUPP: *Cyrici Hierosolymorum archiepiscopi opera quae supersunt omnia*. 1–2. Lentner, München I. 1848; II. 1960. (Repr. Olms, Hildesheim 1967) I. 1–26 és I. 28–320; II. 2–342; illetve A. PIÉDAGNEL (szerk.): *Cyricille de Jérusalem, Catéchèses mystagogiques*. Cerf, Paris 1966. (Sources chrétiennes 126). Az *Itinerarium Egeriae* szövegéhez ld. W. HERAEUS (szerk.): *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio*. Heidelberg 1908. alapján. A *Mystagogicae catecheses* szerzőségének sokáig vitatott kérdése, úgy tűnik, nyugvópontra került, s Doval disszertációja nyomán Cirill szerzőségét elfogadottnak tekinthetjük, vö. DOVAL (2. jz.) 240–243; Everett FERGUSON: *Baptism in the Early Church: History, Theology, and Liturgy in the First Five Centuries*. Eerdmans, Grand Rapids 2008. 474. A vitáról ld. uo. 3. jz. A *Procatechesis* és a 18 *Catecheses* szerzősége nem vitatott, a Cirill mellett szóló belső és külső érvek felsorolását ld. Juliette DAY: *The Baptismal Liturgy of Jerusalem. Fourth- and Fifth-Century Evidence from Palestine*,

A keresztség kiszolgáltatásához kötődő rítusokról nincsen egységes képünk a IV. századi Jeruzsálemből, bizonyosan csak annyit állíthatunk, hogy Cirill püspöksége alatt is jelentős változáson mentek keresztül, még ha ez a változás nem is köthető egyértelműen Cirill személyéhez, amint ezt korábban gyanították.⁵ Az is nehezíti az egységes kép kialakítását, hogy míg Cirill tizennyolc katekézise püspöksége kezdetéről, valamikor a 348 és 351 közötti időből,⁶ addig az öt misztagógikus katekézis nem sokkal halála előtről, de mindenképpen 382 utánról származik.⁷

Ezek az átmeneti rítusok három szakaszból álltak: az első lépcső a katekézis ideje, a második a keresztségre való felkészülés ideje, végül az újonnan megkeresztelték számára a misztériumok megértésének ideje. A három szakasz között az első átmenet a keresztségre történő feliratkozás, a második átmenet maga a keresztség. Nincs pontos adatunk arról, hogy Cirill korában milyen hosszú volt az Egyházba lépni akaróknak, a hittanulóknak (κατηχουμένοι) a katekumenátus ideje,⁸ sem arról, hogy ennek során milyen felkészítést kaptak. Cirill csak homályosan utal arra, hogy hallanak a reményről, de nem az övék, hallanak misztériumokról, de nem érthetik meg, hallják a Szentírást, de mélységét nem ismerik (*Procat.* 6). A hallás itt minden bizonnyal az Egyház nyilvános alkalmain elhangzó tanításra vonatkozik, de Cirill másutt arról is beszél, hogy az Egyház tagjai maguk is tanítanak katekumeneket, és hogy akiket így, a katekézis által szültek (διὰ κατηχήσεως ἐγέννησας), azokat a keresztségre való felkészítés során is erősíteniük kell (*Catech.* 15, 18).

A második szakasz jellegzetesen átmeneti, a katekumen még nem hívő, de már feltárnak előtte bizonyos hittitkokat, nevük is ezt a jövő felőli meghatározottságot jelzi: φωτιζόμενοι, azaz 'megvilágosítandók'. Erre a szakaszra az átmenet kettőssége, két-útközisége jellemző, ezt Cirill többször is hangsúlyozza a *Procatechesis*-ben. A katekumen ugyan elkötelezi magát, amikor jelentkezik a keresztségre, de úgy is beléphet, ha szándéka nem tiszta (4–5) vagy lelkében méltatlan, ám akkor nem jut el a kegyelemig: a víz ugyan befogadja őt, de a Lélek nem (4). A megvilágosítandók esetében Cirill feltételezi a hitet, hiszen hit által kell felkészülniük az újjászületésre (*Catech.* 1, 2) és a Lélek befogadására (*Catech.* 3, 2), de ez a hit, mely a Krisztushoz való személyes

Syria and Egypt. Ashgate, Aldershot, Hampshire — Burlington, VT 2007. 23–24. További források a keresztségre kötődő IV. századi rítusokhoz, ld. FERGUSON (4. jz.) 455–686.

⁵ A változás oka éppúgy lehet az is, hogy az egyre több odaérkező zarándok hozta magával saját liturgiáját, vagy éppen a Cirill kétszeri száműzése alatt a püspöki tisztet viselők vezettek be változtatásokat a beavatási rítusba. Kérdéses továbbá az is, hogy a Juliette Day által „Cathedral baptism”-nak nevezett rítus mennyire volt elterjedt a monasztikus közegben vagy akár másutt, vö. JOHNSON (1. jz.) 117.

⁶ Vö. William TELFER: „General Introduction”, in Uő: *Cyril of Jerusalem and Nemesius of Emesa.* Westminster John Knox Press 2006². 34–38. és DAY (4. jz.) 23–24.

⁷ Vö. DOVAL (2. jz.) 75–79.

⁸ A katekumenátus időtartamáról a IV. században ld. JOHNSON (1. jz.) 117–119.

kötődés megnyilvánulása, nem azonos a hitvallás elmondásával kifejezett hittel,⁹ amely sokkal inkább annak kinyilvánítása, hogy a megvilágosítandó elszakad korábbi urától, és Krisztus uralma alá veti magát.¹⁰

A beavatási rítusoknak ez a második szakasza Cirill tanúsága szerint 40 napig tartott,¹¹ és a katekumenek feliratkozásával kezdődött meg a böjt előtt (*Procat.* 1 és 4).¹² Ezek után a püspök buzdító beszédet tartott nekik (*Procatechesis*), melyben megtérésre, bűnbánatra, tiszta szándéokra és buzgóságra intette őket a katekézis alkalmain,¹³ melyeket minden esetben egyenkénti exorcismus előzött meg, melynek részleteiről nem szól, csak hogy a Szentírásból vett formulákat használtak (*Procat.* 9 és 13–14), és hogy az ördögűző az imádság szavaival (λόγοις εὐχῆς) megkötözi a δαίμων-*t*, és lehelletével (ἐμφύσημα) a nem láthatóra tüzet bocsájt (*Catech.* 16, 19). Az *exsufflatio* meglétéről ugyanakkor Cirilltól nincs adatunk, de Ferguson feltételezi a meglétét.¹⁴

A katekézis során a püspök a megvilágosítandók elé tárta a hitvallás szövegét (*Traditio symboli*; *Catech.* 5, 12) és a bennük foglalt igazságot bizonyító igehelyeket. A hitvallás a *disciplina arcani*hoz, a titkos tanításhoz tartozik, ezért le sem írhatták, sem arra méltatlan előtt el nem ismételhették.¹⁵ Egeria tanúsága szerint (*It. Eger.* 46, 5) a keresztséget megelőzően a hitvallást el kellett mondaniuk a püspök előtt (*redditio symboli*), de ezt Cirill nem említi.¹⁶ A katekézisek pontosabb tartalmára a későbbiekben fogok részletesen kitérni.

A beavatási rítusok középpontjában a keresztség állt. A katekézis során felkészült megvilágosítandók húsvét vasárnap vigíliáján, kora hajnalban mentek a keresztelőmedence (βαπτιστήριον) előterébe, ahol nyugat felé fordulva elismételték a Sátánnak való ellentmondás formuláját: „Ellened mondom neked, Sátán, és minden cselekedeteidnek, és minden pompádnak és minden tiszteletednek” (*Mist. catech.* 1, 2;

⁹ Cirill megfogalmazásában: τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα ἐν μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν προσηγορίαν, διχῆ δὲ διαίρεῖται. Ἔστι μὲν γὰρ ἐν εἶδος τῆς πίστεως τὸ δογματικὸν ... Δεύτερον δὲ ἐστὶν εἶδος πίστεως τὸ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ δωρούμενον. (*Catech.* 5, 10–11).

¹⁰ Paul F. BRADSHAW: „The Profession of Faith in Early Christian Baptism”, *Evangelical Quarterly* LXXVIII (2006) 101–115 (112).

¹¹ Ez megegyezik a *Canones S. Hippolyti* 12-ben (ca. 336) foglaltakkal, idézi JOHNSON (1. jz.) 65.

¹² Ezt a listát a böjt kezdete előtt a püspök hivatalosan átvette, vö. Georg RÖWEKAMP: „Einleitung”, in *Cyrill von Jerusalem Mystagogische Katechesen*. Herder, Freiburg etc. 1992. (Fontes Christiani 7) 8–91 (16).

¹³ Valószínűleg a böjt első hét hetében szerdán és pénteken, nagyhétben pedig ötször volt katekézis, vö. RÖWEKAMP (12. jz.) 16; ez a beosztás eltér Egeria beszámolójától.

¹⁴ Jan Willem DRIJVERS: *Cyril of Jerusalem. Bishop and City*. Brill, Leiden 2004. 90; FERGUSON (4. jz.) 476, ahol Dölgerre hivatkozik (Franz Josef DÖLGER: *Der Exorcismus in altchristlichen Taufritual*. Ferdinand Schöning, Paderborn 1909. 118–130).

¹⁵ Korábban az ugyancsak a keresztséget megelőző katekézis része volt a Miatyánk megismertetése és magyarázata, de ez Cirillnél a *Mist. catech.*-be került át, vö. RÖWEKAMP (12. jz.) 51.

¹⁶ A Ferguson által a *redditio symboli* alátámasztására hivatkozott helyek (*Catech.* 18, 23 és 32) sem tartalmazzak erre történő utalást, vö. FERGUSON (4. jz.) 509.

4–8),¹⁷ majd megfordulva kelet felé hitvallást tettek: „Hiszek az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben és a bűnbánat egy keresztségében”. (*Mist. catech.* 1, 9) Ezután egy másik helyiségben levetköztek, férfiak és asszonyok külön, és olajjal kenték meg őket a papok (illetve a nőket a diakonisszák),¹⁸ majd bementek a βαπτιστήριον-ba, ahol a püspök háromszor alámerítette őket, miközben vallást tettek a Szentháromságról. (*Mist. catech.* 2, 4) Ezután megkenete őket olajjal (μύρον), ami által vették a Szentlelket, és Krisztus képe és részestársai lettek (*Mist. catech.* 3, 1–2), végül fehér ruhába öltöztették fel őket.

A keresztség után Cirill a húsvét utáni „fényes hét” minden napján homíliát tartott az újonnan kereszteleknek (νεοφώτιστοι), hogy értelmezze nekik az átélt misztériumokat, a keresztséget s az eucharisziát. (*Mist. catech.* 1, 1) Ezekben Cirill a keresztség rítusát üdvtörténeti drámaként mutatja be, felidézve a keresztség során történeteket és elhangzottakat, majd feltárja a rítus teológiai tartalmát.¹⁹

Összefoglalva a keresztséghez kapcsolódó rítusokat, a következő lépéseket láthatjuk: 1. katekumenátus; 2. feliratkozás keresztelezésre; 3. a megvilágosítandók katekézise; 4. keresztség; 5. az újonnan megvilágosítottak oktatása a misztériumok jelentésére. A keresztség rítusa tehát nem az ismeretek elsajátításának végén következik, hanem azzal összefonódva jelenik meg. Még világosabb lesz ez a felkészítés tartalmának vizsgálata után.

A katekumenátus alatt szerzett vagy szerezhető ismeretekről nem sokat tudunk. A vizsgálható időszak tehát a megvilágosítandók katekézisének ideje. A kettő közötti átmenetről azt jegyzi meg Dovel, hogy a feliratkozás Egeria által feljegyzett módja nagyjából megfelel annak, ahogyan a III. századi *Traditio apostolica* leírja a katekumenátusba történő felvételt.²⁰ Ezt a visszalépést támasztják alá Cirillnek azok a megjegyzései is a *Procatechesis*-ben, amelyek a jelenlévők elkötelezettségének hiányáról szólnak. (4–5) A keresztségre való felkészítés időszaka tehát a megtérés időszakává lett: „Negyven napod van a megtérésre”²¹ — mondja Cirill a *Procatechesis*-ben. (4)

Cirill tehát megtérteknek és megtérés előtt állóknak tartja katekéziseit, ők a megvilágosítandók, akiket a keresztségre felkészít. Ez a felkészítés azonban nem a ke-

¹⁷ ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ ... καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου ... καὶ πᾶσι τῇ πομπῇ αὐτοῦ ... καὶ τῇ λατρείᾳ σου, a fordítás (a 3. személyű névmás feltételezhető és a szöveghagyományban is meglévő 2. személyű helyettesítésével): KÜHÁR Flóris: *Az ősegyház szentségi élete*. Szent István Társulat, Budapest 1944. (Keresztény remekírók 9)

¹⁸ Vö. DRIJVERS (14. jz.) 93, ahol Epiphaniusra hivatkozik.

¹⁹ Részletes teológiai elemzésüket ld. RÖWEKAMP (12. jz.) 8–91, a rítus értelmezésére vonatkozó elemzésüket pedig Hugh M. RILEY: *Christian Initiation. A Comparative Study of the Interpretation of the Baptismal Liturgy in the Mystagogical Writings of Cyril of Jerusalem, John Chrysostom, Theodore of Mopsuestia and Ambrose of Milan*. The Catholic University of America Press, Washington DC 1974. (The Catholic University of America Studies in Christian Antiquity 17)

²⁰ *Trad. Ap.* 16, 1–3; vö. DOVAL (2. jz.) 33–34.

²¹ τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις.

resztség rítusáról vagy misztériumáról szóló tanítást jelenti, Cirill ugyanis semmit nem mond el azokból, amiket a megkeresztelendők a keresztség során majd átélnek, sem azok jelentéséről.

Ez a szigorú ragaszkodás a misztériumok megőrzéséhez a kortárs szerzőknél nem egyértelmű. Chrysostomus és Theodorus már a keresztségre való felkészítés során a rítus számos részletébe beavatja a megvilágosítandókat,²² Cirill és Ambrosius viszont csak a keresztség utáni misztagógikus katekézisekben közli ezt az újonnan kereszteltekkel.²³ A keresztség rítusának tipologikus értelmezése azonban mindegyik forrásban a keresztség utáni katekézishoz tartozik.²⁴

Mire tanítja akkor Cirill a megvilágosítandókat? A katekézis vázát voltaképpen a hitvallás kifejtése adja, Cirill maga is így foglalja össze a negyvennapos felkészítés lényegét. (*Catech.* 18, 32)²⁵ Az a hitvallás, amely „kevés szóval magába öleli a kegyességnek mindazt az ismeretét (τῆς εὐσεβείας γνῶσιν), amely az Ó- és az Újszövetségben található” (*Catech.* 5, 12) — mondja.²⁶ Ezzel az egyház azokat is segíti, akik tudatlanságból vagy lustaságból nem olvassák az Írásokat (*Catech.* 5, 12), de így biztosítja a Szentírás helyes értelmezését is. (*Catech.* 17, 3) A hitvallás kifejtése előtt Cirill az első öt homíliában megalapozza ezt a munkát. Szentírási példákon keresztül bemutatja, hogy mi a bűn, a bűnbánat, a hit, a keresztség, ill. felvázolja a hitvallás (mint δέκα δόγματα) tartalmát, és közli a hitvallás alapjául szolgáló szentírási kánont. (*Catech.* 4, 33–36)

A tanítás lényege tehát nem a hitvallásnak vagy az abban foglalt információnak az átadása. Cirill arra alapoz, hogy minden ismeret forrása a Szentírás, és tanítását olyan mértékig erre építi, hogy minden mást felesleges találgatásnak minősít (πολυπραγμανεῖν, vö. *Catech.* 11, 2; 16, 2): „Ami meg van írva, azt nem ismered, mégis azt találgatod, ami nincs megírva?” Másutt azt mondja: „Ha valami nincs megírva, ne találgasd!”²⁷ Ez az oka annak is, hogy a Krisztus természetéről folyó aktuális csatáro-

²² Chrysostomus például a mennyei könyvbe történő beírásról *Cat.* 3/2, 20; a Sátánnal való küzdelemről *Cat.* 3/2, 22–23; vagy éppen a keresztség morális értelmezéséről: az őember levetkezéséről *Cat.* 3/2, 25; vagy a menyegző-allegóriáról *Cat.* 1, 15–20 már a keresztelés előtt elhangzott homíliáiban beszél a megvilágosítandóknak. Részletes összevetést adnak Riley táblázatai, de Chrysostomus esetében felül kell bírálni a homíliák elhangzásának idejéről (ti. hogy keresztség előtti vagy utáni) alkotott véleményét — RILEY (19. jz.) 14 — Kaczynski alapján: Reiner KACZYNSKI: „Einleitung”, in *Johannes Chrysostomus Taufkatechesen*. I. Herder, Freiburg etc. 1992. (Fontes Christiani 6/1) 9–108 (47). Theodorus keresztség előtti katekéziseivel Riley nem foglalkozik, és Burns sem beszél bevezetőjében e katekézisek misztagógikus tartalmáról, vö. BURNS (3. jz.) I. 1–71.

²³ Edward YARNOLD: *The Awe-Inspiring Rites of Initiation. The Origins of the RCIA*. The Liturgical Press, Collegeville, MN 21994. 167.

²⁴ Cirill: *Mist. Catech.* 1, 2–3; Amrosius *Myst.* 12; Chrysostomus *Cat* 2/4, vö. RILEY (19. jz.) 43.

²⁵ τῆς παραδοθείσης ... πίστεως, ὅσας ἐγχωρεῖ κατηχήσεις ... εἰρηκαμεν ἐν ταῖς διελευθούσαις ταύταις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέραις.

²⁶ Saját fordítás.

²⁷ Saját fordítás.

zásba egyáltalán nem folyik bele, az egy- vagy hasonlólényegűséget nem is említi. A misztériumok megismeréséről ugyanígy vélekedik: az Írás erről is közöl velünk annyit, amennyit tudni kell.

Cirillnek a katekézisben az a célkitűzése, hogy hallgatói előtt feltárja az üdvtörténet eseményeinek összefüggését, azaz az Írásnak azt a mélységét, amelyet korábban nem ismerhettek (*Procat.* 6), és hogy belevonja őket ebbe az üdvtörténetbe.²⁸ A hitvallás kifejtése tehát nem spekulatív fejtegetés (ἐξηγήσιν θεωρητικήν), hanem az arról való meggyőződés elnyerése (πιστοποιηθῆναι), amit eddig is hittek (*Catech.* 13, 9). Ezt pedig nem a szónok éri el meggyőzőerejével, hanem egyedül az ihletett Szentírás képes erről meggyőzni hallgatóit. (*Catech.* 4, 17) Ennek megfelelően Cirill nem rendszerezett ismereteket akar átadni, Szentírás-alkalmazását is a narratív forma jellemzi. Cirill egyszerűen lehenyerli hallgatóságát a főként ószövetségi bizonyosságok sorával, legyen az testimónium (μαρτυρία) vagy egy szentírási személy (μάρτυς), vagy bizonyíték (ἀπόδειξις), vagy τύπος. A leghosszabb, 13. katekézisben negyvenhárom bibliai μαρτυρία, ill. τύπος található, némelyik csak utalásként, mások viszont hosszan kifejtve.

A tizennyolc katekézis végighallgatása során így a megvilágosítandóban kialakul az a képesség, hogy meglássa a harmóniát (συμφωνίαν, *Catech.* 2, 4) a Szentírásban és az üdvtörténetben. Ez az általános értelemben vett, egyszerű tipológia, amelyet Cirill alkalmaz, könnyen elsajátítható, és ő úgy tanítja erre hallgatóit, miként a keresztyén közösség sajátos nyelvére, a hit nyelvére.²⁹ Belehelyezi őket az üdvtörténet eseményeibe, felszólítja őket, hogy képzeljék maguk elé a szentírási beszélőt (*Catech.* 15, 4), megszólaltatja, kibeszélteti azokat, és hallgatóival elismélteti szavaikat (*Catech.* 2, 6), végül így vonja be őket az istendicséretbe: „Mondjátok örömmel: «Áldott az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja ...»” (*Catech.* 18, 35)

Cirill nem információátadásnak tekinti a katekézist, hanem a közös nyelv megtanítását tűzi ki célul, és egy új látásmód elsajátítását, mely majd a megvilágosítandót képessé teszi arra, hogy a keresztséget mint az üdvtörténetben való részesedést lássa. Így válik érthetővé az is, hogy a katekézisekben kifejtett hitvallás szövege, amely egy helyi kifejezése lehet a Níceai hitvallásban foglalt hittartalomnak,³⁰ nem azonos a keresztség rítusa során elmondott hitvallással, amely a fentebb idézett, egy keresztséggel kiegészített rövid trinitárius formula volt. (*Myst. catech.* 1, 9) A katekézisben feltárt és kifejtett hitvallás csak a tanulás eszköze.

A megvilágosítandók felkészítésének a célja nem a keresztség, hanem a keresztség által a keresztyén Egyház tagjává és Krisztus részesztársává lett hívőnek szükséges

²⁸ Pamela JACKSON: „Cyril of Jerusalem’s Use of Scripture in Catechesis”, *Theological Studies* LII (1991) 431–450. *Jeruzsálemi Szent Kírillousz összes művei*. Ford. Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest 1995. (Ókeresztény Írók XIX) 434.

²⁹ Vö. JACKSON (28. jz.) 447.

³⁰ DOVAL (2. jz.) 37–38. Részletes elemzését ld. J. N. D. KELLY: *Early Christian Creeds*. Longmann, London 1972³. 311–331.

készségek elsajátítása. Ezt az elsődleges célt támasztja alá az a valószínű feltevés is, hogy Cirill *Catachesiseinek* idejében még nem voltak keresztség utáni, annak misztériumát értelmező misztagógikus homíliák,³¹ tehát a felkészítésből teljes egészében hiányzott a rítus értelmezése. A katekézisben mintegy másodlagos szerepet játszottak azok az elemek, amelyek mintegy előfeltételül szolgáltak a keresztséghez (mint például a bűnbánat, a megtérés, a hitvallás megtanulása és felmondása, a méltó életmód folytatása), a lényeg az új látásmódra való felkészítés, az üdvtörténetben való részesedés megértése.

A megtérés kitolódása a keresztségre való felkészítés idejére, úgy tűnik, Cirillnek nem okozott meglepetést. A *conversio*, a döntő fordulat, az átlépés a régi életből az újra úgyis csak a keresztséggel történik meg, mégpedig Isten kegyelméből.

További irodalom

- E. JOHNSON, Maxwell: „Reconciling Cyril and Egeria on the Catechetical Process in Fourth-Century Jerusalem”, in Paul F. BRADSHAW (szerk.): *Essays in Early Eastern Initiation*. Grove Books Limited, Bramcote Nottingham 1988. (Grove Liturgical Study 56) 18–30.
- KLEINHEYER, Bruno: *Sakramentliche Feiern I. Die Feiern der Eingliederung in die Kirche*. Friedrich Pustet, Regensburg 1989. (Gottesdienst der Kirche, Handbuch der Liturgiewissenschaft 7,1).
- KNUPP, Josef: *Das Mystagogieverständnis des Johannes Chrysostomus*. Don Bosco, München 1995. (Benediktbeurer Studien 4)
- SCHLEYER, Dietrich: „Einleitung”, in *Tertullian Von der Taufe, Vom Gebet*. Herder, Freiburg etc. 2006. (Fontes Christiani 76) 9–158.
- SCHMITZ, Josef: „Einleitung”, in *Ambrosius Über die Sakramente, Über die Mysterien*. Herder, Freiburg etc. 1992. (Fontes Christiani 3) 7–68.
- YARNOLD, Edward: *Cyril of Jerusalem*. Routledge, London — New York 2000.

³¹ RÖWEKAMP (12. jz.) 12sk., annak ellenére, hogy *Catech.* 18, 33 elővételezi a keresztség utáni homíliák tartalmát is.